

Перше посольство України до Сполучених Штатів Америки

Народився 2 жовтня 1944 р. в с. Таужна Кіровоградської області. Закінчив історичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (1971). Понад десять років працював на викладацькій роботі в названому вузі, згодом — старшим науковим співробітником спочатку в Інституті історії партії, потім в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Нині — провідний науковий співробітник цього інституту. Кандидат історичних наук, доцент. Опублікував понад 200 наукових праць, присвячених переважно проблемам державності і соборності України, аналізу альтернатив її суспільно-політичного розвитку в період Української революції 1917—1920 років.

Займався також вивченням генеалогії української ідеї, історії політичних партій, професійного руху і періодичної преси України.

Рідроджена наприкінці 1918 р. після повалення влади гетьмана Павла Скоропадського, Українська Народна Республіка (УНР) з перших днів свого існування приділяла значну увагу зовнішньополітичній сфері. Адже їй дуже важливо було домогтися міжнародного визнання та отримати допомогу провідних держав світу, щоб протидіяти агресії більшовицької Росії. Враховуючи зростаючу роль Сполучених Штатів Америки, зокрема в Європі, Директорія й уряд УНР надавали великого значення налагодженню відносин з ними. Тим більше, що саме президент США Вудро Вільсон обнародував ще задовго до закінчення Першої світової війни свої знамениті чотирнадцять пунктів урегулювання. Серед них проголошувався і принцип права націй на самовизначення, покладений в основу зовнішньополітичної діяльності УНР.

6 січня 1919 р. уряд УНР ухвалив законопроект про відправлення Надзвичайної дипломатичної місії до США й асигнування на її утримання протягом шести місяців 1 471 400 карбованців¹. У поясненні до цього законопроекту підкреслювалося, що «місія до Сполучених Штатів буде мати надзвичайну державну вагу. Через те вона повинна бути поставлена в особливі умови щодо персонального складу і видатків на утримання»². Не випадково її було зараховано до першого розряду дипломатичних представництв УНР за кордоном.

Очолив місію на перших порах радник міністерства закордонних справ (МЗС) Є. Голіцинський. Крім нього, до її складу, згідно з наказом по міністерству від 11 січня 1919 р., було включено ще вісім осіб. Серед них: трьох радників — Л. Цегельського, Ю. Бачинського, М. Гехтера; секретаря В. Козакевича; двох аташе — А. Шумницького і Є. Слабченка; двох урядовців — І. Бармена і М. Кадеца³. Згодом цей склад з різних причин зазнав змін.

Наприкінці січня місія виїхала з Києва через столицю Західної області УНР м. Станіслав спочатку у Відень, де українські дипломати отримали в очолюваному В. Липинським посольстві УНР закордонні паспорти, а згодом у Копенгаген, в якому понад чотири місяці очікували від американських властей дозволу на в'їзд до США. За цей час різко погіршилося військово-політичне і міжнародне становище УНР, що втратила майже всю свою територію, а також змінилося керівництво самої місії. Ще наприкінці квітня 1919 р. її очолив Ю. Бачинський.

Це призначення не було випадковим. Адже новий голова — відомий на той час громадсько-політичний діяч і вчений, автор знаменитої праці «Україна irredenta». У ній ще в 1895 р. обґрунтував необхідність створення самостійної і соборної Української держави. Крім того, на початку ХХ століття він протягом півтора року перебував у США і Канаді, досліджуючи там життя українських емігрантів. Опублікована в 1914 р. у Львові його праця «Українська еміграція в Сполучених Штатах Америки», на думку фахівців, не втратила своєї актуальності й досі. У доповіді колишнього міністра закордонних справ УНР про зміни в персональному складі надзвичайної дипломатичної місії до США, написаній 6 листопада 1919 р., зокрема зазначалося: «Уважаю п. Бачинського з усіх бувших і майбутніх кандидатів

на Українського Дипломатичного Заступника в Америці найбільш відповідним, як людину, що ознайомена з американськими обставинами, знає трохи англійську мову, користується добрим ім'ям так в краю, як і серед американських українців, і має політичний досвід»⁴.

Лише в другій половині червня 1919 р. американські власті дали, нарешті, дозвіл на в'їзд до США, але тільки голові української місії та її секретареві. На початку серпня вони прибули до Вашингтона як приватні особи. Незважаючи на це, американська преса широко інформувала своїх читачів про прибуття українських дипломатів. Природно, що найбільше уваги приділяли цьому українськомовні газети, висвітлюючи в подальшому їхню діяльність.

Одразу після приїзду Ю. Бачинський звернувся з листом до державного секретаря Р. Лансінга, в якому повідомив про свою місію, метою якої було «досягнути від уряду США визнання Української Демократичної Республіки та встановити торговельні зносини між американською й українською республіками»⁵. Усе, чого ми домагаємось, роз'яснював український посол, є тільки справедливість і право на самостійне існування серед народів усього світу. Однак відповідь держсекретаря була невтішною. «...Уряд і народ США з живим інтересом ставляться до добробуту людей в усіх частинах Росії, включно в Україні. Проте США не визнають ані незалежності України, ані жодного уряду, який тепер там при владі, а тому не готові прийняти представників українського уряду»⁶.

Така позиція американських властей з українського питання впливала з рішень Найвищої Ради мирної конференції в Парижі, яка наприкінці травня 1919 р. зробила остаточну ставку на російський білогвардійський рух, визнала Колчака «верховним правителем» неподільної Російської держави, заперечивши тим самим право державного самовизначення для всіх неросійських народів, окрім поляків і фінів. Офіційна точка зору США щодо української державності була красномовно висловлена у телеграмі Р. Лансінга від 29 жовтня 1919 року американській делегації на Паризькій мирній конференції: «На підставі останніх розслідувань, — говорилося в ній, — департамент схильний розглядати український сепаратистський рух великою мірою як результат австрійської і німецької пропаганди, спрямованої на розкол Росії. Він нездатний отримати достат-

ньої національної підтримки для створення незалежної держави. (...) Тому держдепартамент США вважає, що до того часу, поки майбутні події остаточно не вирішать точний характер стосунків між Великою і Малою Росією, політика США повинна бути спрямована скоріше на підтримку принципу російської цілості, ніж підбурювання сепаратизму»⁷. Ось чому всі спроби українських дипломатів добитися визнання УНР і заручитися підтримкою США з самого початку були приречені на невдачу. Американський уряд заборонив вивіз в Україну навіть військового майна, закупленого українською делегацією на Паризькій мирній конференції в Американській ліквідаційній комісії на суму 8 млн доларів у кредит.

Наштовхнувшись на повне ігнорування з боку офіційних властей, Бачинський намагався налагодити тісніші контакти з американськими українцями, зустрічався з їх місцевими громадами. Одна з таких зустрічей відбулася 16 листопада 1919 р. в Чикаго. Для зустрічі з українським послом місцева українська громада виставила почесну варту з добре вишколених січовиків, які вишикувалися у два ряди з величавими прапорами — українським і американським. На поклик кошового добродія Новодворського січовики віддали високому гостю січовий привіт, а товариство «Бандурист» відспівало бойову пісню. Ю. Бачинський в своєму виступі звернув увагу присутніх на те, що тепер нема двох Україн — галицької й наддніпрянської, а є лише «одна українська республіка від Сяну до Дону». Після урочистостей відбувся збір коштів на українську справу»⁸.

Серйозною перешкодою, яка негативно впливала на діяльність місії, була її велика географічна віддаленість і відірваність від уряду УНР та українських дипломатичних представництв у Західній Європі. Через це повідомлення і розпорядження уряду, МЗС, інших державних установ надходили до місії з великим запізненням. Як підкреслювалося в службовій доповіді МЗС УНР, запізнення нерідко сягало від чотирьох до восьми місяців. Починаючи з травня 1920 р., місія перестала отримувати навіть телеграфні повідомлення Українського пресового бюро, яке знаходилося у Відні. Інших джерел отримання швидкої й безпосередньої інформації про події в Україні й навколо неї в українських посланців не було. Ю. Бачинський ще у вересні 1919 р. скаржився голові делегації УНР, посланій на Паризьку мирну конференцію, графу М. Тишкевичу: «Я не

дістаю з Парижа ніяких інструкцій. Не дістаю навіть вияснень або хоч би просто заперечень тих некорисних для делегації вісток, що появляються у тутейших укр. Часописах...»⁹

Для хоча б часткового подолання ізоляції голова місії листувався з багатьма відомими українськими громадсько-політичними і державними діячами, дипломатами, зокрема М. Грушевським, А. Марголіним, Є. Левицьким, К. Трильовським, П. Чижевським, Л. Цегельським, А. Яковлівим та іншими. Особливо цінним було листування з М. Грушевським, який очолював тоді «Комітет незалежної України», створений для організації за кордоном підтримки української державності. Комітет вів пропагандистську і науково-видавничу діяльність щодо роз'яснення української справи і поширення знань про Україну за кордоном. На прохання М. Грушевського, Ю. Бачинський став членом названого Комітету і надавав йому матеріальну підтримку для видання науково-пропагандистської літератури. У свою чергу М. Грушевський регулярно надсилав до Вашингтона спеціальний аналітичний матеріал, інформуючи посла Бачинського про становище в Україні, діяльність Директорії та її урядів, характеризуючи позиції різних політичних кіл українства з найважливіших питань.

Мали місце також інші труднощі. У своїй діяльності Ю. Бачинський справедливо прагнув опертися на українську еміграцію в США. Але незалежною опорою з огляду на обставини вона так і не стала. Насамперед тому, що, незважаючи на відносну чисельність, мала все-таки невеликий вплив та обмежений доступ до чинників державної влади. До того ж сама вона виявилась поділена за соціальними, політичними, регіональними, релігійними та іншими ознаками на конкуруючі, нерідко й відверто ворожими одна одній, групи в боротьбі за вплив на емігрантський загал. Голова місії не зумів зайняти виважену нейтральну позицію в цій боротьбі, дав утягнути себе в неї і значною мірою втратив серед емігрантських організацій свій авторитет. Через це на адресу МЗС УНР посипалися на нього нерідко зовсім несправедливі скарги, звинувачення і навіть злісні наклепи. Крім того, історично склалося так, що майже всі наші тамтешні емігранти були вихідцями із Західної України (Галичини, Буковини і Закарпаття). Тому не дивно, що українська еміграція США переважно дотримувалася не за-

гальноукраїнської, а регіонально-галицької орієнтації. Все це також ускладнювало діяльність українських дипломатів.

Та найбільшої шкоди українській місії завдав скандальний конфлікт між її головою Ю. Бачинським та фінансовим агентом М. Імханицьким, що прибув до Вашингтона у квітні 1920 р. за дорученням міністерства фінансів УНР. Останній зробив спробу усунути Ю. Бачинського з посади і перебрати на себе обов'язки голови місії. Справа ця зайшла так далеко, що, не поділивши першість, Імханицький звернувся по допомогу до послуг американської Феміди. Судовий процес між високоставленими дипломатичними представниками УНР та ще й у країні, у якої безуспішно добивалися офіційного визнання, справив гнітюче враження на американську громадськість. Зрештою уряд США під приводом того, що УНР ним не визнає, відмовив місії в праві видавати українські паспорти.

У листопаді 1920 р. становище УНР стало катастрофічним. Червона армія остаточно витіснила українські війська з території України. Уряд опинився в екзилі. Наприкінці грудня МЗС УНР повідомило Ю. Бачинського, що через фінансове становище уряд не має змоги утримувати надалі місію, тому вона повинна бути ліквідована. Характеризуючи проведену нею роботу, виконуючий обов'язки директора Департаменту чужоземних зносин МЗС УНР у травні 1921 р. писав: «...Зроблено менше не тільки того, що треба, а й того, що можна було зробити. Справа ж наша в Америці стоїть у всіх відношеннях зле». Враховуючи це, а також те, що скандальний процес з Імханицьким і непорозуміння з місцевими українськими організаціями значно підірвали авторитет Ю. Бачинського, рекомендувалося його відкликати. «Саме ж представництво наше в Злучених Державах, — зазначалося далі в доповіді, — повинно залишитись. Це диктується слідуючими міркуваннями. Злучені Держави відіграють в світовій політиці першорядну роль і політичний, і економічний вплив їх на світові події все більше і більше зростає»¹⁰. Однак реалізувати останню рекомендацію УНР уже була безсила.

Українська місія перебувала в США до літа 1921 р. У червні вона виїхала до Відня. Характерно, що згодом це питання одним з перших зацікавило каральні органи радянського режиму, які через тринадцять років заарештували і незабаром несправедливо засудили Ю. Бачинського. На запитання слід-

чого під час допиту 23 листопада 1934 р., до якого часу він перебував у США, Ю. Бачинський відповів: «У якості голови Вашингтонської місії від уряду УНР пробув у Вашингтоні до літа 1921 р. Вів переписку з посольством УНР у Відні й отримав директиву виїхати всією місією до Відня, куди й прибув в червні чи в липні 1921 р. По дорозі заїхав в Берлін в посольство УНР, де розмовляв з доктором Р. Смаль-Стоцьким — послом УНР. Там же в Берліні склав свої повноваження голови місії «інспектору» міністерства закордонних справ УНР — Миколі Василько»¹¹.

Так завершилася діяльність першого посольства України до США. На жаль, через обставини, що склалися, поставленої перед ними мети українські дипломати не досягли. Уряд США не визнав УНР як суверенну державу, відмовивши українському народові у праві на самовизначення. Безперечно, найголовнішою причиною цього була вперта орієнтація держав Антанти і США, лідери яких вирішували тоді долі країн і народів, на відновлення шляхом підтримки білогвардійського руху єдиної Російської держави. Однак набутий у ті роки і американською, й українською сторонами досвід не був марним. Нині він успішно враховується в практиці взаємовідносин наших держав.

---

¹ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). — Ф. 130. — Оп. 4. — Спр. 13. — Арк. 65.

² Там само. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 287. — Арк. 5.

³ Там само. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 13.

⁴ Там само. — Спр. 41. — Арк. 7.

⁵ Павлюк О. Три місії до Вашингтона // Політика і час. — 1997. — № 1. — С. 66.

⁶ Там само.

⁷ Шевченко І., Балюн Н. Антанта проти українського «сепаратизму». Дипломатія доби Директорії УНР та її уроки // Політика і час. — 1998. — № 8. — С. 73.

⁸ ЦДАВО України. — Ф. 3934. — Оп. 1. — Спр. 20. — Арк. 16.

⁹ Павлюк О. Назв. праця. — С. 67.

¹⁰ ЦДАВО України. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 287. — Арк. 110 зв. — 111.

¹¹ Архів Управління служби безпеки України. — Спр. 44987. — Арк. 89.